

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΙΛΗΣ

ΔΙΕΚΔΙΚΗΤΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ

σε συνεργασία με τον
ΜΑΚΗ ΠΡΟΒΑΤΑ

ΑΝΑΤΟΜΙΑ
ΜΙΑΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ
ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΠΟΤΕ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΙΛΗΣ

ΔΙΕΚΔΙΚΗΤΙΚΟΣ
ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ

ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΜΙΑΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΠΟΤΕ

Σε συνεργασία με τον
Μάκη Προβατά

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΚΔΙΚΗΤΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ

Συγγραφέας: Κωνσταντίνος Φίλης, Μάκης Προβατάς
Επιμέλεια-Διόρθωση: Γιάννης Βογιατζής

© 2021, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε.,
Κωνσταντίνος Φίλης, Μάκης Προβατάς

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά τον Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Ιούλιος 2021

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής
τηλ.: 210 2816134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-960-484-672-6

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλεγόμενα.....	5
Εισαγωγή.....	11
Η Ελλάδα και οι βαλκανικές χώρες.....	32
Η Συμφωνία των Πρεσπών.....	47
Η Ελλάδα και η Ρωσία.....	57
Η Ελλάδα και η Ανατολική Μεσόγειος.....	72
Η θέση της Ελλάδας στο διεθνές στερέωμα.....	83
Το τρίγωνο ΗΠΑ-Ελλάδα-Τουρκία στην εποχή Μπάιντεν.....	123
Η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Ένωση.....	137
Η Ελλάδα και η Γερμανία την εποχή της κρίσης.....	153
Η Ελλάδα και η Κύπρος.....	160
Η Ελλάδα και η Τουρκία.....	166
Ο διεκδικητικός πατριωτισμός απέναντι στον τουρκικό αναθεωρητισμό.....	191
Ενέργεια και εξωτερική πολιτική.....	225
Σύγχρονη διπλωματία.....	234
Επίμετρο.....	254
Παράρτημα.....	259

Προλεγόμενα

Τον Σεπτέμβριο του 2020, βρεθήκαμε με τον Κωνσταντίνο Φίλη, για να κάνουμε την πρώτη συζήτηση γύρω από το πώς φανταζόταν το βιβλίο που θα προέκυπτε μέσα από μια σειρά συζητήσεών μας. Ήθελε να έχει ως κεντρικό θέμα την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας, το πώς έχει ασκηθεί μέχρι στιγμής, και κυρίως να φωτίσει τα στερεότυπα που κυριαρχούν στην ελληνική διπλωματία εδώ και δεκαετίες. Ήξερα ότι το να συζητάω μαζί του για ένα βιβλίο και άρα να παρακολουθώ τη σκέψη και τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζει τα διεθνή θέματα θα ήταν μια σπουδαία εμπειρία. Όμως, τελικά οι μεταξύ μας συζητήσεις μου έδειξαν πολλά περισσότερα. Ο Κωνσταντίνος Φίλης είναι ένας επιστήμονας που δεν αγνοεί ούτε στιγμή τα γεγονότα, τα οποία έχει την ικανότητα να αναλύει σε βάθος και γι' αυτό ξέρει να ανταποκρίνεται σε αυτό που απαιτεί η πραγματικότητα: να αναπτύσσει ιδέες και σχεδιασμούς στα αληθινά μεγέθη των θεμάτων και των προβλημάτων. Φυσικά, για να μπορεί να αναλύει τα διεθνή θέματα, γνωρίζει πολύ καλά ιστορία, κυρίως την ελληνική, αλλά και τη διεθνή.

Όταν ξεκινήσαμε τις συζητήσεις μας για το βιβλίο, δεν είχαν συμβεί αρκετά από τα σημαντικά που ισχύουν με την ολοκλήρωσή του. Το σημαντικότερο μάλλον είναι η εκλογή Μπάιντεν και η καινούργια συνολική εικόνα στην περιοχή μας. Είχε πολύ ενδιαφέρον το ότι στους επτά μήνες που κράτησαν οι συζητήσεις μας πολλά από αυτά που μου είπε με τη βεβαιότητα της αναλυτικής του σκέψης

επιβεβαιώθηκαν. Άλλωστε, τα ίδια τα γεγονότα δείχνουν τα προβλήματα τους και υποδεικνύουν και λύσεις. Αυτή η φαινομενικά απλή σκέψη, η οποία είναι τόσο δύσκολη όταν έρχεται στην εξωτερική πολιτική, είδα να είναι διαρκής και εξαιρετικά εύκολη για τον Κωνσταντίνο Φίλη.

Βρήκα επίσης εξαιρετικά ενδιαφέρον το γεγονός ότι κάποια από τα πράγματα που μου είπε, τα οποία δεν είχα σκεφτεί, είδα να συμβαίνουν στη διεθνή πολιτική σκηνή, όσο εξελισσόταν το βιβλίο. Δύο από τα πολλά τέτοια παραδείγματα είναι η ανάλυση για το πώς έπρεπε να δράσει η Ελλάδα μετά την εκλογή Μπλάντεν, ώστε να αποκτήσει κεντρικό ρόλο στην περιοχή, αλλά και η «διπλωματία των εμβολίων» όπως την ονόμασε ο ίδιος, την οποία είδαμε αργότερα να συμβαίνει στα Βαλκάνια.

Και βέβαια ήταν πολύ εντυπωσιακές οι στιγμές που μου αποκάλυπτε σημαντικά γεγονότα που έχουν συμβεί και που δεν είχε αποκαλύψει μέχρι στιγμής, τα οποία αποφασίσαμε εντέλει να συμπεριλάβουμε στο βιβλίο με την επικεφαλίδα «Μπορώ να αποκαλύψω».

Ο Σπινόζα στην *Πολιτική Πραγματεία* του λέει ότι «τα προτερήματα και τα ελαττώματα των πολιτών επηρεάζονται άμεσα από τα προτερήματα και τα ελαττώματα των Πόλεών τους». Αυτό που κατάλαβα μέσα από τις πολύωρες συζητήσεις με έναν τόσο σημαντικό διεθνολόγο είναι ότι αυτό ισχύει απολύτως και στα θέματα εξωτερικής πολιτικής. Έχουμε τα προτερήματα και τα ελαττώματα με τα οποία ασκεί η χώρα μας την εξωτερική της πολιτική, η οποία βέβαια μπορεί πάντοτε να μεταβληθεί αν το αποφασίσουμε.

Μάκης Προβατάς, Ιούλιος 2021

* * *

Σε ένα τυχαίο, πρωινό τηλεφώνημα μίας Τρίτης στα μέσα Σεπτεμβρίου του 2020 με τον Μάκη Προβατά, συζητώντας για τις διεθνείς εξελίξεις, του πρότεινα να σκεφτούμε την προοπτική να δημιουργήσουμε ένα βιβλίο για τους μύθους και τις πραγματικότητες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, με αφορμή τη συμπλήρωση 200 ετών από την Επανάσταση του 1821. Αφορμή είχαν σταθεί τα βιβλία του Μάκη με τις Μαρία Ευθυμίου και Άννα Διαμαντοπούλου, αλλά και τα αντίστοιχα με τους Σταμάτη Κριμιζή και Δημήτρη Νανόπουλο. Επίσης, είχα εντυπωσιαστεί από τις κατά καιρούς συνεντεύξεις του με κορυφαίες προσωπικότητες, όπως ο Στίβεν Χόκινγκ, ο Νόαμ Τσόμσκι, ο Γιουβάλ Χαράρι, ο Έρικ Χόμπσπμομ και ο Εδουάρδο Γκαλεάνο, βιβλίο του οποίου χάρισε στον γιο μου. Διαβάζοντας τες, είχα διαπιστώσει ότι ο Μάκης έχει ένα διεισδυτικό τρόπο να κατευθύνει τις συζητήσεις, με τον ίδιο σε ρόλο διακριτικά παρεμβατικό, που ξεκλειδώνει ακόμη και τους πιο δύσκολους συνομιλητές.

Επόμενο βήμα ήταν να απευθυνθούμε στον Γιάννη Παπαδόπουλο και να τον ρωτήσουμε αν θα τον ενδιέφερε να στηρίξει εκδοτικά την ιδέα μας. Συμφώνησε αμέσως και λίγο μετά ξεκινήσαμε το ταξίδι στον χρόνο των φανερών και μυστικών πτυχών της εξωτερικής πολιτικής, με ανέκδοτες ιστορίες και εκμυστηρεύσεις μέσα από 30 και πλέον ώρες καταγεγραμμένων συζητήσεων αλλά και πολύ περισσότερες χαλαρών αναζητήσεων.

Στα τέλη Φεβρουαρίου του τρέχοντος έτους, είχαμε σε πρωτόλεια μορφή το προϊόν αυτών και εν συνεχεία ξεκινήσαμε από κοινού την επεξεργασία του κειμένου, διαπιστώνοντας ότι απαιτούνταν αρκετές παρεμβάσεις προκειμένου να το φέρουμε στην τωρινή του μορφή.

Για περίπου δύο μήνες επικοινωνούσαμε καθημερινά, ανταλλάσσαμε απόψεις, επισημαίναμε τις αδυναμίες του βιβλίου και προσπαθήσαμε να τις βελτιώσουμε. Πλησιάζοντας στο τέλος, έπρεπε

να βρούμε τον τίτλο. Παιδευτήκαμε για αρκετές μέρες αλλά αυτός εν τέλει προέκυψε από μία φράση σε μία απάντηση... Διεκδικητικός πατριωτισμός με χαρακτηριστικά ορθολογισμού ώστε να μπορεί να είναι βιώσιμος.

Η έννοια του πατριωτισμού έχει κατά καιρούς συνοδευθεί από διάφορους επιθετικούς προσδιορισμούς. Πρώτα και πάνω απ' όλα πρέπει να είναι ορθολογικός για να είναι λειτουργικός και αποτελεσματικός. Όμως, επειδή οι περισσότεροι διακατεχόμαστε από πατριωτικό αίσθημα, το ερώτημα και συνάμα ζητούμενο είναι τι περιεχόμενο του δίνουμε. Πιστεύω ότι ένα κράτος με τα χαρακτηριστικά και το διπλωματικό διαμέτρημα της Ελλάδας είναι υποχρεωμένο να διεκδικεί συνεχώς την κατοχύρωση των θέσεων του. Πώς, λοιπόν, μπορεί ο διεκδικητικός πατριωτισμός να γίνει αποδοτικότερος;

Στην εξωτερική πολιτική, η ακινησία και η μονολιθική, νομοτελειακή αίσθηση ότι όλα κρίνονται από άλλους είναι οι χειρότεροι σύμβουλοι, γιατί έτσι δίνεται η δυνατότητα σε εκείνους να μας επιβάλλουν τις επιθυμίες τους. Εξίσου πρέπει να αποφεύγονται οι συναισθηματισμοί και οι εν θερμώ αποφάσεις. Η Ελλάδα πρέπει να προωθεί συνεχώς συμμαχικά σχήματα με θεσμικούς και όχι πελατειακούς όρους, να θωρακίζεται μέσω αυτών, αλλά και με ήπια και σκληρή ισχύ, να ακολουθεί πολιτική αρχών και να έχει σημαία της το διεθνές δίκαιο, όχι ως κενό γράμμα, αλλά κάνοντας αποτελεσματική χρήση των προνοιών του. Η Ελλάδα στον 21ο αιώνα οφείλει να αναπτύξει δεξιότητες, όπως αυτή της διαμεσολάβησης –κάτι που της επιτρέπει η ιστορία και η γεωγραφία της–, να είναι παρούσα στις εξελίξεις στον περίγυρό της, να δημιουργεί, όπου μπορεί, εστίες επιρροής στις εξελίξεις, να έχει λόγο και ρόλο ώστε να εισακούεται από τα ισχυρά κράτη, να καταστεί περιφερειακό σημείο αναφοράς, μεταφορικός και ενεργειακός κόμβος, και όλα αυτά να τα κεφαλαιοποιεί διπλωματικά. Να γίνουμε περισσότερο προδραστικό στην πολιτική μας, να σκεφτόμαστε εμείς για εμάς και όχι άλλοι

για εμάς, να μην αποσυνδέουμε την εξωτερική από την οικονομική πολιτική, να ενισχύσουμε την πολιτιστική μας διπλωματία, να προσαρμοστούμε έγκαιρα στις διεθνείς μεταβολές και την τεχνολογική πρόοδο. Πιστεύω ότι ο ορθολογικός, διεκδικητικός πατριωτισμός προσφέρει χρηστικές απαντήσεις και λύσεις, αλλά και ένα επαρκές πλαίσιο για την αποτελεσματική προώθηση των εθνικών μας συμφερόντων. Ο διεκδικητικός πατριωτισμός, κατά τη δική μου εκδοχή και ανάγνωση, προϋποθέτει μία ειλικρινή σχέση και συνεχή διάδραση μεταξύ πολιτικής και κοινωνίας. Απαιτεί τη συναίνεση και υποστήριξη στο εσωτερικό ώστε να αποκτήσει τη μέγιστη νομιμοποίηση που θα προσφέρει τη δυνατότητα στους εκάστοτε κυβερνώντες να διαπραγματεύονται με σθένος και αποφασιστικότητα χάρη (και) στο αρραγές εσωτερικό μέτωπο. Έτσι, η φωνή μας θα είναι πιο ισχυρή και θα προσμετράται από εταίρους και αντιπάλους το γεγονός ότι στο εσωτερικό θα έχουμε καταφέρει μία συμπαγή σύνθεση απόψεων και κατευθύνσεων, που θα δεσμεύουν τις πολιτικές δυνάμεις. Επομένως, θα είμαστε πιο δυσκολοκατάβλητοι και ο εξωτερικός παράγοντας δεν θα βρίσκει εύκολα μοχλούς παρέμβασης στο εσωτερικό ώστε να επηρεάζει καταλυτικά τις αποφάσεις μας. Αυτή η συνθήκη θα καθιστά πιο δυσχερείς τις προσπάθειες να μας επιβληθούν πολιτικές έξωθεν.

Είχα την τύχη να συνεργαστώ ή να με περιβάλλουν με την εμπιστοσύνη τους ή έστω να έχω συνομιλήσει με όλους τους υπουργούς Εξωτερικών και Αμυνας μετά το 2007, με αρκετούς εκ των πρωθυπουργών, με διπλωμάτες κύρους και διαμορφωτές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Έτσι, όλα όσα αναφέρονται στο βιβλίο είναι μεν προσωπικές απόψεις, αλλά απαύγασμα μίας σχεδόν 15ετούς συστηματικής ενασχόλησης με την ελληνική εξωτερική πολιτική, ενίοτε και από θέσεις ευθύνης. Προφανώς, η εμπειρία μου είναι μικρή, πλην όμως χρήσιμη, κυρίως χάρη στη διάδραση με προσωπικότητες που καθόρισαν τις διεθνείς σχέσεις της χώρας. Στις απαντήσεις μου,

έχω προσπαθήσει να μην είμαι μονοδιάστατος και να παρουσιάσω τις διαφορετικές προσεγγίσεις και διαστάσεις των θεματικών που πραγματεύεται το βιβλίο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν τοποθετούμαι με σαφήνεια. Η όποια κριτική δεν αφορά σε πρόσωπα, αλλά σε ιδέες και αντιλήψεις.

Ασφαλώς το παρόν βιβλίο είναι απόρροια ομαδικής δουλειάς και προς τούτο θέλω να ευχαριστήσω όλο το επιτελείο των εκδόσεων Παπαδόπουλος, τον επιμελητή Γιάννη Βογιατζή, τρεις καλούς φίλους, τους Πέτρο Λιάκουρα, Σωτήρη Σιδέρη και τον κορυφαίο διπλωμάτη Δημήτρη Παρασκευόπουλο, καθώς και τη Μαρία Σαράφογλου, για την υποστήριξη. Και βέβαια να εξάρω την κατανόηση της Ιωάννας, της Έλενας και του Γεώργιου-Φίλιππου, που δεν τους αφιέρωσα τον δέοντα χρόνο, παρά τις συνθήκες καραντίνας. Ως προς τον Μάκη, περισσότερο από τη συνεργασία μας, χαίρομαι για τη φιλία που αναπτύξαμε. Πρόκειται για έναν άμεσο, ποιοτικό και συγκροτημένο χαρακτήρα, με ευαισθησίες και κουλτούρα.

Ελπίζω το παρόν πόνημα να συμβάλει στην αναζήτηση του καλύτερου δυνατού μείγματος πολιτικής, καθώς και στον διάλογο που είναι κρίσιμο να ανοίξει, και να ολοκληρωθεί με απτές προτάσεις, μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών.

Κωνσταντίνος Φίλης, Ιούλιος 2021

Εισαγωγή

Ας κάνουμε την αρχή με μια ματιά στον τρόπο με τον οποίο ασκείται η εξωτερική πολιτική από τους Έλληνες πολιτικούς τους τελευταίους δύο αιώνες. Τι γενικά συμπεράσματα βγαίνουν; Το πρώτο και βασικότερο συμπέρασμα όλων είναι ότι η εξωτερική μας πολιτική πρέπει να γίνει περισσότερο *προδραστική* και λιγότερο *αντιδραστική*, δηλαδή περισσότερο να προλαμβάνει παρά να γίνεται παρακολούθημα των εξελίξεων. Αυτό είναι κάτι που έχουμε καταφέρει κάποιες φορές, αλλά όχι όσες θα έπρεπε.

Το δεύτερο συμπέρασμα είναι ότι ακόμη και όταν αντιδρούμε σε ένα γεγονός, πρέπει να αναλαμβάνουμε περισσότερες πρωτοβουλίες. Ένα πρόσφατο παράδειγμα είναι το πώς αντιμετωπίζουμε την αμφισβήτηση διεθνών συνθηκών από την Τουρκία: Ποια είναι η θέση μας, πώς τη διατυπώνουμε και πώς την προωθούμε στο εξωτερικό; Γιατί δεν έχουμε κινητοποιήσει τον διεθνή παράγοντα, αλλά και τις εμπλεκόμενες χώρες στις διεθνείς συνθήκες που επανεξετάζει η Τουρκία, ώστε να συγκροτηθεί ένα μέτωπο σε βάρος της πριν να είναι αργά; Προφανώς δεν αρκεί να διαμαρτυρόμαστε ή να καταδικάζουμε.

Από εκεί και πέρα, έχουμε αποδείξει πως το διεθνές δίκαιο δεν είναι για εμάς σημαία ευκαιρίας· έχει πρόνοιες και προσφέρει δυνατότητες, αρκεί να τις χρησιμοποιούμε. Η αρχή έγινε με την επέκταση των χωρικών μας υδάτων στο Ιόνιο – με χαρακτηριστική ωστόσο καθυστέρηση. Ελπίζω ότι θα συνεχίσουμε ανάλογα.

Εξίσου, δεν είναι ορθό να ακρούμαστε σε απόσπαση θετικών δηλώσεων, των οποίων το άθροισμα προσθέτει μεν κάτι, όχι όμως καθοριστικό για τον πυρήνα των εθνικών μας θεμάτων. Χρειαζόμαστε στρατηγικές συνέργειες που οδηγούν σε ισχυρές εταιρικές σχέσεις ώστε να ενισχύεται το διπλωματικό μας αποτύπωμα. Είναι αυτονόητο ότι η εξωτερική μας πολιτική πρέπει να είναι πρώτα εθνοκεντρική και μετά συμμαχική, παρότι αυτό δεν πρέπει να συμβαίνει πάντα.

Το τρίτο συμπέρασμα είναι ότι χρειάζεται, σε έναν βαθμό, να «αποτουρκοποιήσουμε» την εξωτερική μας πολιτική και να μην προσδιορίζουμε τις ενέργειές μας σχεδόν αποκλειστικά υπό το πρίσμα της προστασίας μας από την τουρκική απειλή. Ναι μεν η Τουρκία είναι ένα διαρκές πρόβλημα εδώ και πολλές δεκαετίες, αλλά δεν μπορεί να αποτελεί τον μοναδικό σχεδόν γνώμονα της εξωτερικής μας πολιτικής. Με αυτή την οπτική εγκλωβιζόμαστε σε μία ατέρμονη διαδικασία άμυνας, διότι η γειτονική μας χώρα, με την αναθεωρητική της στάση, έχει συχνά την πρωτοβουλία των κινήσεων, παρόλο που οι Τούρκοι διπλωμάτες αποδίδουν την επιθετικότητα της χώρας τους στη δήθεν ανάγκη της να απαντά στις ελληνικές ενέργειες.

Το τέταρτο συμπέρασμα είναι πως συχνά διακατεχόμαστε από παραδοχές και σύνδρομα, όπως στην περίπτωση της Συμφωνίας Λονδίνου-Ζυρίχης, τα οποία παράγουν αγκυλώσεις και φοβικότητα στην ανάληψη πρωτοβουλιών, εξαιτίας του πολιτικού κόστους. Στη δημόσια σφαίρα κυκλοφορούν και αναπαράγονται ψευδαισθήσεις και στερεότυπα που επηρεάζουν το πολιτικό προσωπικό, αλλά και τους υπηρεσιακούς παράγοντες. Είναι εντυπωσιακό πόσο μακριά είναι πολλές φορές η δημόσια συζήτηση, που διαμορφώνει το εσωτερικό κλίμα, από την πραγματικότητα. Αυτό δεν επιτρέπει, και είναι το πέμπτο μου συμπέρασμα, να αναστοχαζόμαστε και να σχεδιάζουμε ανάλογα τις πολιτικές μας. Απόρροια αυτής της κατάστασης είναι πως ξέρουμε μεν τι δεν θέλουμε αλλά όχι απαραίτητα τι επιθυμούμε και με ποιον τρόπο να το διεκδικήσουμε.

Επεξήγηση: Η Τουρκία αμφισβητεί διεθνείς συνθήκες και συμφωνίες, ξεκινώντας από τη Συνθήκη της Λωζάνης, την οποία έτσι κι αλλιώς έχει αναίρεσει πολλές φορές στην πράξη. Περιφρονεί ψηφίσματα και αποφάσεις του ΟΗΕ για το Κυπριακό, παραβιάζει το εμπάργκο όπλων του ΟΗΕ στη Λιβύη, μετατρέπει την Αγία Σοφία σε τέμενος, εισβάλλει και κατέχει εδάφη γειτονικών κρατών. Εσχάτως, ο Ερντογάν άνοιξε και το ζήτημα της αναθεώρησης της Συνθήκης του Μοντρέ. Συνδέει έτσι την εθνική ανεξαρτησία της χώρας του, αλλά και την ισχύ που έχει αποκτήσει με αυτόν στο τιμόνι, με την εν τοις πράγμασι αναίρεση κοινά αποδεκτών νορμών. Αμφισβητεί έτσι μέρος του μεταπολεμικού *status quo*, ζητώντας δημοσίως ένα αναλογικότερο των τωρινών συσχετισμών ισχύος και επιδιώκοντας μία μόνιμη θέση για την Τουρκία στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Σε μια τέτοια οπτική, ποια νέα στοιχεία θεωρείτε ότι πρέπει να υπάρχουν;

Συνολικά, μπορούμε να πούμε ότι είναι αναγκαία μια κουλτούρα ευέλικτης, προσαρμοστικής ευφυίας και στιβαρότητας στην άσκηση της εξωτερικής μας πολιτικής, καθώς και ένας σχεδιασμός που θα μετριάξει τα λάθη και τον αντίκτυπο αυτών. Οι ισχυρές χώρες έχουν την πολυτέλεια του λάθους, γιατί μπορούν ευκολότερα να το διορθώσουν. Όμως, κάτι πολύ κρίσιμο και εκ των ων ουκ άνευ είναι ότι πρέπει να υπάρχει συνέχεια στην εξωτερική μας πολιτική και κυρίως πρέπει να υπάρχει θεσμική μνήμη.

Η πολιτική ελίτ δεν έχει πάντοτε την αντίληψη της αναγκαιότητας ανάπτυξης ενός ολοκληρωμένου σχεδίου. Η συμμετοχή μας σε δυτικούς υπερεθνικούς οργανισμούς –την ΕΕ και το ΝΑΤΟ– προσφέρει βέβαια μια εξασφάλιση. Ωστόσο, απαιτούνται συνεχείς μάχες και μέσα σε αυτούς τους θεσμούς, γιατί τα συμφέροντα των κρατών-μελών δεν είναι πάντα ταυτόσημα. Επίσης, το γεγονός ότι, με εξαίρεση την Τουρκία, δεν αισθανόμαστε κάποιον εθνικό κίνδυνο, έβαζε συχνά σε δεύτερη μοίρα τα εθνικά θέματα. Δεν είναι τυχαίο

ότι στην Ελλάδα του 2021 δεν έχουμε ακόμα υιοθετήσει μία εμπειριστατωμένη εθνική στρατηγική. Ένα δόγμα εξωτερικής πολιτικής, όχι με την έννοια του δογματισμού, αλλά της «Λευκής Βίβλου».

Ένα κεντρικό ζήτημα, που επανέρχεται διαρκώς, είναι η ενότητα του πολιτικού κόσμου της χώρας πάνω σε μια εθνική στάση σε σημαντικά εξωτερικά ζητήματα.

Στους βασικούς άξονες υπάρχει συναντίληψη και έχει επιτευχθεί ενότητα μεταξύ των τριών κομμάτων που έχουν κυβερνήσει μετά το 1974. Ένας τέτοιος άξονας είναι ο στρατηγικός μας προσανατολισμός προς τη Δύση και οι δεσμοί με τις ΗΠΑ, που ενισχύθηκαν μετά το 2015. Ένας άλλος είναι οι συμπράξεις της χώρας, όπως το άνοιγμα που έγινε τα τελευταία χρόνια προς το Ισραήλ και την Αίγυπτο και εν συνεχεία προς τις αραβικές μοναρχίες του Κόλπου. Επίσης, τα περισσότερα πολιτικά στελέχη –με εξαίρεση ένα αξιοπρόσεκτο ποσοστό εντός της ΝΔ, και ένα μικρότερο σε ΣΥΡΙΖΑ και ΚΙΝΑΛ– συμφωνούν για την προοπτική της Χάγης ως βέλτιστης λύσης για την οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ σε περίπτωση που δεν ευδοκιμήσουν οι απευθείας συνομιλίες με την Τουρκία. Σημειώνω πως, σύμφωνα με μετρήσεις, στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι πολίτες. Και βέβαια, όλοι σχεδόν συμφωνούν στην ανάγκη για μια έξυπνη αμυντική θωράκιση της χώρας. Κοινά αποδεκτός είναι και ο τρόπος διευθέτησης του Κυπριακού, με μια διζωνική, δικοινοτική ομοσπονδία. Οι διαφωνίες αφορούν την εξειδίκευση, τους επιμέρους χειρισμούς, αλλά και τη χρήση των εργαλείων που έχουμε στη διάθεσή μας. Ακόμη, όμως, και ο διχασμός για τη Συμφωνία των Πρεσπών, σε επίπεδο ηγεσιών, ήταν περισσότερο επίπλαστος, καθώς υπήρχε συναντίληψη για την ανάγκη επίλυσης της διαφοράς γύρω από το ονοματολογικό.

Όμως, επειδή τα δύσκολα είναι μπροστά μας, σε ένα σύνθετο και ευμετάβλητο περιβάλλον, είναι επιτακτική ανάγκη να χαραχθεί

μία λεπτομερής εθνική στρατηγική, στην οποία θα συμφωνήσουν οι περισσότερες πολιτικές δυνάμεις. Δεν θα υποδείξω τον τρόπο που μπορεί να γίνει αυτό, αλλά κάτι τέτοιο θα έστελνε προς όλους, την Τουρκία και τους εταίρους μας, ένα μήνυμα ενότητας και αποφασιστικότητας. Επίσης, είναι σημαντικό να υπάρχει συνεχής διαβούλευση και συνεννόηση μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης, ώστε να αναπτυχθεί η αναγκαία εμπιστοσύνη και να μπορεί η αντιπολίτευση, μέσω της άσκησης κριτικής, και κυρίως πίεσης, να ενισχύει τη διαπραγματευτική θέση της χώρας. Σε ένα τέτοιο σενάριο, η εκάστοτε κυβέρνηση θα επικαλείται την εσωτερική πίεση ή και την ανάγκη σύμπληξης ενός εθνικού μετώπου προκειμένου να αποφεύγει κακοτοπιές στα εθνικά, να εκτονώνει την πίεση που δέχεται από το εξωτερικό και να ελίσσεται διαπραγματευτικά. Να πω ότι κάτι τέτοιο συνέβη, όπως φαίνεται, το 1976 μεταξύ Κωνσταντίνου Καραμανλή και Ανδρέα Παπανδρέου με το περιβόητο «βυθίσατε το Χόρα» του δεύτερου. Τότε η θετική «πίεση» του αντιπολιτευόμενου Παπανδρέου βοήθησε, σε εκείνη την κρίσιμη στιγμή, τον πρωθυπουργό Καραμανλή. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε την ανάγκη διακομματικής στήριξης για τη δημιουργία ενός κραταιού, συγκροτημένου θεσμικού συστήματος εξωτερικής πολιτικής. Υπάρχει, εξάλλου, η απαραίτητη θεσμική μνήμη στα αρμόδια υπουργεία Εξωτερικών και Άμυνας, που πρέπει να αξιοποιηθεί ορθά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΙΛΗΣ

ΔΙΕΚΔΙΚΗΤΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ

Στις συζητήσεις του με τον Μάκη Προβατά, ο Κωνσταντίνος Φίλης σπάει στερεότυπα, αποδομεί διαχρονικούς μύθους και προσφέρει μία ρεαλιστική και διεκδικητικά πατριωτική θεώρηση για την ελληνική εξωτερική πολιτική.

Διακόσια χρόνια μετά την έναρξη της Επανάστασης, παρακολουθούμε, μέσα από ένα ταξίδι στους κυριότερους σταθμούς της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας, την πορεία από την ίδρυση του εθνικού κράτους μέχρι την καθιέρωση μιας σταθερής δημοκρατίας της Δύσης, που όμως, διατηρεί το βλέμμα της και στην Ανατολή. Εντοπίζονται οι παραλείψεις, οι ασυνέχειες αλλά και η προνοητικότητα που συχνά επέδειξε η ελληνική διπλωματία και αξιολογείται η πολιτική μας σε τρία επίπεδα: το παγκόσμιο, το ευρωπαϊκό και το περιφερειακό. Το βιβλίο πραγματεύεται την ελληνική πολιτική απέναντι στις ΗΠΑ, την ΕΕ, τη Ρωσία, την Κίνα και ασφαλώς την Τουρκία, καθώς και στα Βαλκάνια, την Ανατολική Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή και τη Λατινική Αμερική. Αναφέρεται επίσης στη σκληρή και την ήπια ισχύ, και εισηγείται τρόπους και εργαλεία για την ενίσχυση των εθνικών μας θέσεων στο μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον. Ο Κωνσταντίνος Φίλης δίνει εν τέλει περιεχόμενο στον «διεκδικητικό πατριωτισμό», όρο που ο ίδιος έχει επινοήσει.

© Χριστίνα Καλλιγάνη

ISBN 978-960-484-672-6

Κωδ. μιλίσης 25.176

www.epbooks.gr